

Poodří po třiceti letech

Radim Jarošek

Dne 7. května 1975 byl podán pracovníky Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně návrh na vyhlášení chráněné krajinné oblasti Poodří. Do doby, než se záměr stal skutečností, uběhlo 16 let zpracovávání odborných podkladů, a především

dlouhé řady často nelehkých jednání. K vyhlášení CHKO Poodří došlo v květnu 1991. V roce 2021 si tak připomínáme kulaté výročí jejího vzniku. Není jednoduché shrnout toto třicetiletí do 14 000 znaků. Tak uvidíme...

Podzimní vycházka z cyklu Čtyři roční období v Poodří. Foto archiv Správy CHKO Poodří

Začátky

Jedinou technikou, která byla v roce 1991 pracovníkům nové správy k dispozici, byla pevná telefonní linka, psací stroj, analogový fotoaparát a jakýsi ruční kopírovací stroj. Pár měsíců jsme čekali na služební automobil Škoda Favorit v nepřehlédnutelné barvě jadranské modři a ještě déle na naprosté novum – na první stolní počítač, ke kterému jsme přistupovali velmi obezřetně. Nebyla legislativa, zákon o ochraně přírody a krajiny vstoupil v platnost až v roce 1992, a povědomí pracovníků o přírodních hodnotách Poodří bylo ve srovnání s dneškem nevelké. Ve vzpomínkách na tyto dřevní doby mají své pevné místo vícedenní průzkumné plavby Odrou v nafukovacích člunech a první velká propagačně-osvětová akce – putovní výstava, která tenkrát navštívila řadu obcí v Poodří. Výstava stála na počátku pestré škály osvětových a informačních aktivit Správy, které spočívaly ve vydávání tiskovin, organizaci Dnů v Poodří, výstav, setkání se starosty, spoluprací s Regionem Poodří, abych uvedl jen pár příkladů. Zajímavou zkušeností se stala práce na přírodovědném filmu „Poodří – harmonie v zelené a modré“, který následně získal cenu Ekofilmu. Po mnohaletém úsilí řady lidí tedy vznikla nová chráněná krajinná oblast, poměrně odlišná od většiny doposud existujících, které zahrnují především horská a krasová území. Poodří je hospodářsky po staletí využívaná niva řeky, navíc v komunikačně důležitém prostoru a v blízkosti velké průmyslové aglomerace. Je až s podivem, že se zachovala, měla už už namále. Dodnes vidím obsáhlou dokumentaci na regulaci Odry od Ostravy až do Mankovic s cílem zornit a odvodnit celou nivu... Naštěstí se tak nestalo.

Poodří ve znamení vody s Odrou v čele

Řeka Odra, páteř Poodří, jak se lišila od té dnešní? A změnila se vůbec? Naštěstí ve své podstatě ne, stále se vlní v mnohačetných meandrech, které se každým rokem více či méně mění, ke zlepšení došlo v jakosti vody. Je zřejmé, že se v posledních letech více projevují extrémy počasí a roky jsou celkově sušší – chybí četné rozlivy, které přicházely i vícekrát v roce, zvlažily krajinu, lidem neškodily a přírodě prospívaly. To je trend, který, pokud by pokračoval dlouhodobě, bude mít vliv na celou nivní krajinu. K Odře patří nejen krátkodobé rozlivy, ale i povodně. Zde je na místě připomenout tu největší v červenci 1997, způsobila

Rozliv Odry v říjnu 2020 patřil v posledních letech k těm výraznějším. Foto Zbyněk Sovík

Členité řečiště meandrující Odry u Stříbrné skály u Jeseníku nad Odrou. Foto Radim Jarošek

mnoho škod, na druhé straně se při ní ukázal důležitý význam nivy jako retenčního prostoru, kde se zčásti utlumila a zpomalila povodňová vlna. Řeky a potoky potřebují prostor, který jim lidé stále berou. Naštěstí tu a tam i navracejí, jako tomu bylo v případě dvou revitalizací přítoků Odry – Bílovky a Sedlnice. CHKO Poodří není izolovaný ostrov a vlivy z okolí se tam samozřejmě projevují. Po roce 1989 nedošlo

k mnohými očekávaným změnám velikostí zemědělských bloků, a to má své důsledky – místy nadměrný splach půdy, která zanáší koryta vodotečí, náhonů a rybníky.

Málo lesů, hodně zeleně
Lesnatost činí jen necelých 10 %, na druhé straně je druhová skladba lesů poměrně pestrá a vesměs odpovídá stanovištním podmínkám.

Aluviální louky si svou druhovou bohatost zachovaly jen na části území. Foto archiv Správy CHKO Poodří

Problém „kůrovec“ se tedy Poodří vyhnul, nicméně jej zastoupil jiný akutní s názvem „chalara“. Výrazný podíl lesních porostů tvoří jasany, a jejich chřadnutí se projevuje proto poměrně výrazně a je obtížné odhadnout další vývoj. Snahou Správy je ponechat vybrané části lesních porostů s vhodnou druhovou skladbou a věkovou strukturou jako bezzásahové. Ponechání lesa dlouhodobému samovolnému vývoji je dohodnuto s majiteli a hospodařícími subjekty na ploše více než 100 ha. Krajinný ráz Poodří významně dotváří zeleň mimo les, která opticky zvyšuje podíl dřevin v krajině a dodává mu vzhled anglického parku. Jejich přirozený úbytek je nahrazován výsadbou solitérů na loukách, především dubů a topolů černých. Významným negativním faktorem je místy hojný výskyt poloparazitického jmelí bílého. Jmelí je dnes téměř všudypřítomné a jeho hostiteli je většina druhů dřevin, nejvíce snad lípy, jabloně a pak tzv. euroamerické topoly. Jeho tlumení je problematické a je cíleno pouze na památné stromy nebo vybrané mohutnější jedince či aleje. Poměrně časté jsou hlavaté vrby a péče o ně je důležitá i s ohledem na páchníka hnědého, který je v Poodří především vázán právě na ně.

Luční problémy

Aluviální louky jsou svým rozsahem a souvislostí ojedinělé v České republice. Za bilancované tři dekády jich mírně přibýlo, na některých místech byla zalučněna orná půda. Otázkou je spíše kvalita luk a na ni je obtížné jednoznačně odpovědět. Pamětníci často zmiňují krásu úživných luk s pasoucím se dobytkem, to už je však minulostí. Dobytek už na lučních pastvinách, až na výjimky, nenajdeme, otavy se již nepřepásají. Louky potřebují kosit, nejčastěji dvakrát ročně, jinak rychle zarůstají. V minulých letech to bylo s jejich sečením tak trochu jako na houpačce – byl zájem o seno, pak zase nebyl, nyní opět narůstá, nejčastěji jako „krmivo“ bioplynových stanic. Co chybí a chybělo loukám Poodří, je různost termínů sečí, problémem je i jejich rychlost daná výkonnou mechanizací. Stávající praxe bohužel přispívá k celkové unifikaci lučních porostů a vede k ústupu některých specializovaných druhů hmyzu. Opatření agroenvironmentálních programů nejsou dostačující.

Vody stojaté

Dalším prvkem krajinné mozaiky Poodří jsou biotopy stojatých vod. V údolní nivě hraje voda zásadní roli. V současné době je v CHKO Poodří téměř 70 pravidelně obhospodařovaných rybníků. Jedenáct z hlediska ochrany přírody nejhodnotnějších je ve správě AOPK ČR a je součástí MZCHÚ. Doba tzv. kaprokachního rybníčního hospodaření je už dávno minulostí a díky obecně šetrnému přístupu místních rybníkářů – na většinu rybníků probíhá pouze polointenzivní způsob hospodaření – zůstává přírodně hodnotná poměrně velká část rybníků. S rybníkáři byly uzavřeny vzájemné dohody o způsobu hospodaření s tím, že z pohledu ochrany přírody je důležitý výsledný stav rybníčního ekosystému a jednotlivé kroky, které k němu vedou, byly ponechány na odborných znalostech a praktických zkušenostech rybníkářů. Zcela jiným „světem“ jsou různorodé drobné mokřadní plochy, jako jsou trvalé a periodické tůňe. V Poodří jsou jich stovky, jsou typickým prvkem nivní krajiny. V nemalé míře byly dříve drobné terénní nerovnosti zaváženy pro snazší zemědělské hospodaření luk. To se však již neděje, naopak díky výrazné korytotvorné činnosti Odry jsme svědky vzniku nových mrtvých ramen, která se postupně mění v izolované tůňe.

Rostliny a živočichové – tuzemské i zahraniční

Po vyhlášení CHKO došlo ke konzervaci dochovaných cenných rostlinných společenstev, která by

v intenzivnějším zemědělství v porevoluční době mohla být ohrožena. Rovněž se přestaly hnojit louky a vlivem omezení dalších intenzifikačních postupů jako mulčování došlo na řadě míst ke zlepšení jejich stavu. AOPK ČR postupně získala právo nakládat s majetkem státu na většině botanicky cenných rybnících. Mohlo se tak místy zajistit jejich pravidelné letnění a tím podpoření vegetace letněných den či úprava rybích obsádek pro zlepšení stavu makrofytní vegetace přirozeně eutrofních a mezotrofních stojatých vod. Došlo ke stabilizaci populací ohrožených druhů vodních rostlin a objevily se i nové druhy jako puštička pouzdernatá či dlouho nezvěstné druhy jako úpor přeslenitý nebo skřípina kořeňující. I přes provedené zásahy se negativně projevuje nárůst ploch s výskytem invazních nepůvodních druhů rostlin, především křídlatek.

Přejdeme-li k fauně, tak hned v prvních letech byla v periodických tůňích objevena kriticky ohrožená žábronožka sněžná a byl zdokumentován její výskyt. Byl rovněž proveden komplexní malakozoologický a ichtyologický průzkum území. Nejvýznamnější skupinou živočichů Poodří zůstávají ptáci. Uvedme jen pár příkladů. Husy byly před pár desetiletími vzácností. Dnes jsou k zastižení hned tři druhy – husa velká, která zde i hnízdí, a dále h. polní a h. běločelá. Zajímavým druhem je morčák velký, v Poodří jde v období tahu o jednu z nejpočetnějších kachen na rybnících a vodních tocích. Jeho četný výskyt je v kontrastu k ostatním částem ČR. Pravidelně v Poodří hnízdí orl mořský a hnízdění bylo letos prokázáno i u více párů dříve vzácného jeřába popelavého. K ubývajícím patří v Poodří podobně jako téměř všude bahňáci. Atraktivním druhem je bobr evropský, který byl v Poodří vyhuben, dnes jeho pobytové znaky najdeme v nivě řeky běžné. Z invazních nepůvodních druhů živočichů je nejproblematičtější asi střevlička východní a karas stříbřitý.

Národní i mezinárodní ochrana

Tricetiletí přineslo i nové vyhlášení („přehlášení“) CHKO v roce 2017. To spočívalo v nově formulovaných předmětech ochrany, bližších ochranných podmínkách; změny doznaly i samotné hranice území, stejně tak jako zonace, aby lépe odpovídaly současnému stavu poznání, managementu i běžnému hospodářskému využívání. Spolu s tím byl aktualizován i plán péče. Nesporně vzrostlo poznání – když si uvědomíme, jaké povědomí o přírodě jsme měli na začátku a jaké máme dnes, je to značný rozdíl. Bylo zpracováno množství přírodovědných průzkumů a probíhá

Rybníky Malý Okluk a Velký Okluk v PR Bažantula po napuštění. Foto Zbyněk Sovík

dlouhodobý monitoring vybraných druhů rostlin a živočichů. Podrobné zoologické průzkumy by nebyly možné bez úzké spolupráce s externími specialisty z dalších organizací, hlavně univerzit a muzeí. V r. 1991 byla v CHKO jen tři maloplošná zvláště chráněná území. V současnosti je jich celkem deset a k nim přidejme devět památných stromů. Evropský rozměr má začlenění CHKO do soustavy Natura 2000. V území oblasti byly po roce 2000 vymezeny ptačí oblast Poodří, EVL Poodří a EVL Cihelna Kunín. Jedinečnost území pak dále vedla v roce 1993 k zařazení Poodří do celosvětového seznamu mokřadů mezinárodního významu (Ramsar site). To spolu s neméně prestižní evropskou Naturou 2000 nejen těší, ale především zavazuje. Ve spolupráci s WWF-Auen-Institut se Správa CHKO podílela na vytvoření ojedinělého díla – Atlasu niv řeky Odry.

Cizí slovo management

V ochraně přírody se objevilo někdy v 90. letech nové slovo – management. V České republice se rozeběhly dotační programy Ministerstva životního prostředí, které umožňovaly financování praktických opatření ke zlepšení přírodního prostředí. S jejich využitím Správa CHKO zajišťovala a zajišťuje provádění různorodých činností dle plánu péče o CHKO a MZCHÚ. Několik akcí bylo uskutečněno z OPŽP. Největším z nich byl projekt „Záchrana a podpora biodiverzity na rybnících v PR Bažantula“ s dotací přes 50 milionů Kč, který spočíval především v opravě rybníčních hrází. Ke změnám došlo i v samotném sídle Správy, které bylo nejprve v Ostravě, od ledna 2002 pak ve Studénce, kde

EVL Cihelna Kunín, v bývalém hliništi jsou hloubeny tůňe pro čolka velkého. Foto Zbyněk Sovík

byla k tomuto účelu opravena část tzv. Starého zámku. Nyní je opět v Ostravě a ve Studénce působí detašované pracoviště.

Stavební záměry

Trvalým evergreenem, který se snad jednou přestane zelenat, je záměr průplavního spojení Dunaj–Odra. Úvaha o této stavbě se vine celou dobu předchozího čtvrtstoletí, někdy se vynoří výrazněji, jindy je o ní slyšet méně. Dlouhodobou snahou Správy je definitivní zastavení příprav na výstavbu v chráněné krajinné oblasti, jež by znamenala rozvrácení vodního režimu nivy Odry a na ni vázaných ekosystémů. K dalším velkým záměrům patřilo Distribuční centrum Mošnov, které mělo vzniknout těsně za hranicí oblasti a PR Kotvice. Tento záměr se naštěstí neuskutečnil.

Vítejte v Poodří

Poodří patří u nás k těm méně navštěvovaným CHKO. Jeho severní část však sousedí s Ostravou a krátkodobá rekreace je zde intenzivní. S rozvojem cyklistiky v posledních dvou desetiletích dosahuje v některých dříve poklidných partiích roční návštěvnost i mnoha desítek tisíc osob. S turistikou souvisí návštěvnická infrastruktura. Nejvýznamnějším počinem v tomto ohledu byl vznik Domu přírody Poodří v Bartošovicích v roce 2014, jehož zřizovatelem je ZO ČSOP v Novém Jičíně. V CHKO je také několik naučných stezek – nejnavštěvovanější je rekonstruovaná NS Kotvice u Studénky. Kromě nich byly instalovány i další tabule a prvky k informování a usměrňování pohybu návštěvníků. CHKO má dvě facebookové stránky a průvodce do mobilu.

Otevřený závěr

Tři desetiletí, každé jiné: první dekáda přírodovědná, ve znamení základního poznávání a průzkumů území; druhá komunikační, s důrazem na osvětu a propagaci a třetí, která by se snad dala nazvat úřednicko-managementová. K čemu ale to všechno? CHKO byla zřízena k ochraně přírodně hodnotné krajiny v nivě řeky Odry. Položme si otázku – pro koho ji vlastně chránit? Poodří je společně sdílený prostor. Nepatří ochráncům přírody ani zemědělcům, rybníkářům, myslivcům, turistům... patří různou měrou všem – má své vlastníky, správce, uživatele a pak také obyvatele, ať už jsou tím myšleni lidé, nebo rostliny a živočichové. Ti všichni ho svými životy utvářejí. Nejstručnější odpověď na výše položenou otázku by tedy mohla znít – pro všechny. Současný stav CHKO Poodří je výslednicí staletého vývoje a soužití všech výše zmíněných a třicet let je pouhou chvílí v neuzavřeném proudu času, ale i tak se toho během nich událo nemálo a provedená „inventura“ zdaleka není úplná. Inu do 14 000 znaků...

Poděkování

Za vším uvedeným je zapotřebí vidět tváře lidí, kteří přispěli svým dílem k zachování krajiny v Poodří. Slušelo by se uvést jména profesionálních zaměstnanců AOPK ČR i dobrovolníků, odborníků z různých organizací, univerzit, pracovníků obecních samospráv i státní správy, hospodářů, správců a dalších. Seznam by byl dlouhý a jistě mezernatý, ponechme jej proto raději v obecné poloze a především za společné dílo všem poděkujeme.